

Przeprowadzenie dowodu za pomocą środków porozumiewania się na odległość na zasadzie art. 235 § 2 KPC a realizacja zasady bezpośredniości – uwagi w kontekście nowelizacji KPC z 10.7.2015 r. – część 2

dr Aleksandra Budniak-Rogala¹

Niniejszy artykuł stanowi próbę przedstawienia kompleksowej wykładni regulacji z art. 235 KPC w kontekście realizacji zasady bezpośredniości ze szczególnym uwzględnieniem zmian wprowadzonych ustawą z 10.7.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw², która weszła w życie 8.9.2016 r. Opracowanie zostało podzielone na dwie części. Na wstępie części pierwszej przedstawione zostały założenia związane z realizacją zasady bezpośredniości w postępowaniu cywilnym statuowanej w oparciu o regulację z art. 235 § 1 *in principio* KPC. Następnie omówiona została dopuszczalność przeprowadzenia dowodu przez sędziego wyznaczonego lub sąd wezwany na zasadzie art. 235 § 1 KPC jako wyjątek od przedmiotowej zasady. Na dalszym etapie rozważań odniesiono się do wymogów związanych z przeprowadzeniem dowodu przy użyciu środków porozumiewania się na odległość w myśl art. 235 § 2 KPC – w brzmieniu zarówno przed wejściem w życie przepisów powołanej nowelizacji, jak i po nim. Warto przy tym podkreślić, że na jej mocy ustawodawca skreślił zdanie 2 z art. 235 § 2 KPC, zgodnie z którym sąd orzekający przeprowadzał dowód w obecności sądu wezwanego lub referendarza sądowego w tym sądzie. Zdaniem autorki dokonana zmianę należy ocenić pozytywnie – podobnie jak samą instytucję dowodu na odległość. W poniżej przedstawionej części drugiej artykułu zostały z kolei opisane relacje pomiędzy dopuszczalnością przeprowadzenia dowodu przez sędziego wyznaczonego lub sąd wezwany (art. 235 § 1 KPC) a możliwością przeprowadzenia dowodu na odległość (art. 235 § 2 KPC) oraz pomiędzy przeprowadzeniem dowodu poza siedzibą sądu (art. 235 § 2 KPC) a regulacją wprowadzającą rozprawę odmiejscowioną (art. 151 § 2 KPC). Omówiona została też delegacja ustawowa z art. 235 § 3 KPC. Przeprowadzone rozważania doprowadziły ostatecznie do wniosku, iż zastosowanie konstrukcji dowodu na odległość prowadzi do wzmocnienia realizacji zasady bezpośredniości w postępowaniu cywilnym.

Relacja pomiędzy regulacją dopuszczającą przeprowadzenie dowodu przez sędziego wyznaczonego lub sąd wezwany (art. 235 § 1 KPC) a przepisem statuującym możliwość przeprowadzenia dowodu przy użyciu środków porozumiewania się na odległość (art. 235 § 2 KPC)

W nawiązaniu do wcześniejszych rozważań problematyczna wydaje się relacja pomiędzy regulacją z art. 235 § 1 KPC, dopuszczającą przeprowadzenie dowodu przez sędziego wyznaczonego lub sąd wezwany, a art. 235 § 2 KPC statuującym możliwość przeprowadzenia dowodu przy użyciu środków porozumiewania się na odległość.

Jak podkreśla w tym kontekście zasadnie A. Klich, w znowelizowanym brzmieniu art. 235 § 1 i 2 KPC należy dostrzec wyraźne oddzielenie przez ustawodawcę aspektów konstrukcyjnych wykorzystywania środków komunikowania się na odległość (art. 235 § 2 KPC) od rozwiązań dotyczących sądu

wezwanego – sędziego wyznaczonego (art. 235 § 1 KPC). W przypadku przeprowadzenia dowodu na odległość sąd, w którym będzie miał obowiązek stawić się świadek czy też strona postępowania (ewentualnie biegły sądowy) w celu złożenia zeznań (przedstawienia opinii ustnej) za pośrednictwem urządzeń rejestrujących dźwięk albo obraz i dźwięk, umożliwiających przeprowadzenie tele- lub wideokonferencji, będzie zobowiązany jedynie do asysty techniczno-organizacyjnej. W takiej sytuacji nie będzie zatem konieczne angażowanie sądu (sędziego) czy też referendarza sądowego, gdyż wystarczająca będzie obecność urzędnika sądowego, który zadba o stronę techniczną i umożliwienie złożenia tych zeznań bez przeszkód natury organizacyjnej i porządkowej³.

Warto mieć przy tym na względzie, że dowód na odległość wykazuje liczne zalety w porównaniu z instytucjami sądu wezwanego (sędziego wyznaczonego).

¹ Autorka jest adiunktem w Zakładzie Postępowania Cywilnego na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego oraz adwokatem (ORA Wrocław).

² Dz.U. poz. 1311; dalej jako: nowelizacja KPC z 10.7.2015 r.

³ A. Klich, [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2016, kom. do art. 235 KPC, Nb 11–12, s. 187–189.

Po pierwsze, wypada odnotować, że w sytuacji korzystania z pomocy sądowej nie jest realizowana zasada bezpośredniości⁴, gdy tymczasem przeprowadzenie dowodu za pomocą środków porozumiewania się na odległość prowadzi do wzmocnienia realizacji przedmiotowej reguły⁵. Jak podkreśla A. Kościółek, „bezpośrednia styczność sądu orzekającego z osobą przesłuchiwaną pozwala bowiem na kompleksowy odbiór otrzymywanych informacji, oparty na współpracy wszystkich przeznaczonych do postrzegania zmysłów – w tym w szczególności zmysłu widzenia. Poza werbalnie dostarczonymi przez osobę przesłuchiwaną informacjami istotne znaczenie mają również informacje na temat różnych aspektów zachowania, reakcji i sposobu wypowiedzania. Przeprowadzenie przesłuchania przy pomocy sądu wezwanego prowadzi natomiast do percepcji otrzymywanych informacji opartej jedynie na przygotowanym przez sąd wezwany przekazie treści przeprowadzonej czynności dowodowej”⁶.

Po drugie, istnieje niewątpliwe niebezpieczeństwo, że dowód przeprowadzony w drodze pomocy sądowej nie będzie zawierał wszystkich istotnych elementów⁷. Sąd wezwany i sędzia wyznaczony są bowiem związani zleceniem przeprowadzenia dowodu. Mają zatem do dyspozycji jedynie wyraźnie określone w zleceniu czynności oraz wyczerpująco oznaczone fakty i okoliczności podlegające stwierdzeniu. Organy pomocy sądowej mogą wprawdzie uzupełnić postanowienie sądu orzekającego przez przesłuchanie nowych świadków, ale wyłącznie na wniosek strony oraz tylko w odniesieniu do faktów wskazanych w tym postanowieniu (*vide* art. 240 § 2 KPC). Przesłuchanie na odległość pozwala natomiast na szybką reakcję i właściwe dostosowywanie na bieżąco pytań zadawanych przesłuchiwanemu⁸.

Po trzecie, nie sposób pominąć faktu, że z oczywistych względów posługiwanie się przez sąd orzekający przy przeprowadzeniu dowodu sądem wezwanym prowadzi w wielu wypadkach do znacznego przedłużania postępowania⁹.

Po czwarte, warto podkreślić, że przeprowadzenie dowodu na odległość skutkuje znaczną redukcją kosztów¹⁰. Chodzi tutaj przede wszystkim o koszty związane z przesłuchaniem świadków i stron czy też ewentualnie biegłych (w tym w szczególności koszty dojazdu do sądu i utracone zarobki). Samo przeprowadzenie dowodu na odległość może natomiast następować przy użyciu urządzeń służących do generowania protokołu elektronicznego. Mając z kolei na uwadze zakres wdrożenia w przedmiotowym zakresie, wypada stwierdzić, iż na obecnym etapie podjęcie czynności dowodowych na odległość nie będzie zasadniczo pociągało za sobą dodatkowych kosztów związanych z przygotowaniem infrastruktury technicznej.

W konsekwencji, mając na względzie prymat zasady bezpośredniości w postępowaniu cywilnym, uwzględniając równocześnie redakcję art. 235 § 1 i 2 KPC oraz biorąc pod

uwagę obecne uwarunkowania techniczne i organizacyjne, należy opowiedzieć się za wykorzystywaniem przez sąd orzekający przede wszystkim możliwości przeprowadzania dowodów na odległość, a tylko w przypadku gdy nie jest to możliwe – zlecenie ich przeprowadzenia sądowi wezwanemu lub sędziemu wyznaczonemu¹¹. Inaczej ujmując, na gruncie analizowanej regulacji wypadałoby przyjąć zasadę, zgodnie z którą stosowanie instytucji pomocy sądowej powinno mieć charakter wyjątkowy, uzasadniony szczególnymi okolicznościami, uniemożliwiającymi wykorzystanie środków komunikowania się na odległość¹². Jak podkreśla słusznie K. Markiewicz, docelowo powinno się praktycznie wyeliminować przeprowadzenie dowodu w drodze pomocy prawnej przez sąd wezwany¹³.

Reasumując, w sytuacji gdy świadek lub strona postępowania (czy też biegły) przebywają poza okręgiem sądowym, za podstawową formę złożenia przez nich zeznań (przedstawienia opinii ustnej) należałoby uznać ich (jej) odebranie przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających dokonanie tej czynności na odległość¹⁴. W takim przypadku szczególnie relewantne pozostaje zapewnienie zarówno stronom, jak i sądowi orzekającemu możliwości zadawania pytań w toku składania zeznań lub ustnej opinii – zwłaszcza w odniesieniu do dowodów o podstawowym znaczeniu dla rozstrzygnięcia sprawy, jakimi są częstokroć właśnie wymienione środ-

⁴ J. Gołaczyński, Doręczenia, protokół i przesłuchanie elektroniczne w postępowaniu cywilnym – postulaty *de lege ferenda*, PME, dodatek do MoP 2006, Nr 16, s. 58; J. Gołaczyński, M. Leśniak, B. Pabin, Doręczenia, protokół i przesłuchanie elektroniczne w postępowaniu cywilnym – postulaty *de lege ferenda*, E-Biuletyn CBKE 2006, Nr 3, www.cbke.prawo.uni.wroc.pl (dostęp z 19.7.2016 r.).

⁵ Więcej na ten temat zob. w toku dalszych rozważań.

⁶ Tak: A. Kościółek, Elektroniczne czynności procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym, Warszawa 2012, s. 312. Por. też A. Kościółek, Informatyzacja czynności dowodowych w postępowaniu cywilnym, AUwr N° 3137, PPIA LXXXII, Wrocław 2010, s. 261. Zob. także M. Muliński, M. Krakowiak, Przesłuchanie świadka w postępowaniu cywilnym za pomocą środków nowoczesnej techniki – postulat *de lege ferenda*, PS 2005, Nr 3, s. 72.

⁷ J. Gołaczyński, Doręczenia, protokół i przesłuchanie..., s. 58; J. Gołaczyński, M. Leśniak, B. Pabin, Doręczenia, protokół...

⁸ Por. M. Muliński, M. Krakowiak, Przesłuchanie świadka..., s. 72; A. Kościółek, Informatyzacja czynności..., s. 260–261; A. Kościółek, Elektroniczne czynności..., s. 312.

⁹ J. Gołaczyński, Doręczenia, protokół i przesłuchanie..., s. 58; J. Gołaczyński, M. Leśniak, B. Pabin, Doręczenia, protokół...

¹⁰ J. Gołaczyński, Doręczenia, protokół..., s. 58; J. Gołaczyński, M. Leśniak, B. Pabin, Doręczenia, protokół...; D. Sielicki, Zastosowanie Internetu w zakresie działania organów władzy sądowniczej, E-Biuletyn CBKE 2006, Nr 1, www.cbke.prawo.uni.wroc.pl (dostęp z 25.7.2016 r.).

¹¹ J. Misztal-Konecka, [w:] K. Piasecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego. T. I. Komentarz do art. 1–366, Legalis/el. 2016, kom. do art. 235 KPC, Nb 31.

¹² A. Klich, [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Informatyzacja..., kom. do art. 235 KPC, Nb 12, s. 188–189.

¹³ K. Markiewicz, Informatyzacja postępowania cywilnego – *de lege lata* i *de lege ferenda*, [w:] K. Markiewicz, A. Torbus (red.), Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego, Warszawa 2014, s. 427–428.

¹⁴ A. Klich, [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Informatyzacja..., kom. do art. 235 KPC, Nb 12, s. 188–189.

ki dowodowe o charakterze osobowym. W istocie bowiem czynności dowodowe na odległość pozwalają na zachowanie przez sąd orzekający możliwości osobistej oceny materiału dowodowego, prowadzą do ograniczenia kosztów postępowania i jego przyspieszenia¹⁵. Przedmiotowych wymogów nie spełnia natomiast z pewnością instytucja sądu wezwanego i sędziego wyznaczonego. W konsekwencji słusznie podnosi Ł. Goździaszek, że wprowadzenie do procedury cywilnej dowodu na odległość należy ocenić jednoznacznie pozytywnie – przedmiotowa instytucja stanowi bowiem wreszcie rzeczywistą alternatywę wobec korzystania z pomocy sądowej realizowanej przez sąd wezwany¹⁶.

Przeprowadzenie dowodu poza siedzibą sądu (art. 235 § 2 KPC) a rozprawa odmiejscowiona (art. 151 § 2 KPC)

W celu uzupełnienia prowadzonych rozważań wypada odnieść się do relacji pomiędzy przepisem statuującym możliwość przeprowadzenia dowodu na odległość (art. 235 § 2 KPC) a regulacją wprowadzającą rozprawę odmiejscowioną (nowy art. 151 § 2 KPC).

W oparciu o dotychczasowe brzmienie art. 151 KPC posiedzenia sądowe odbywają się w budynku sądowym, a poza nim tylko wówczas, gdy czynności sądowe muszą być wykonywane w innym miejscu albo gdy odbycie posiedzenia poza budynkiem sądowym ułatwia przeprowadzenie sprawy lub przyczynia się znacznie do zaoszczędzenia kosztów¹⁷. Przepis ten uległ zmianie 8.9.2016 r. na mocy art. 2 pkt 20 nowelizacji KPC z 10.7.2015 r. poprzez wprowadzenie § 2. Zgodnie z jego treścią przewodniczący może zarządzić przeprowadzenie posiedzenia jawnego przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających jego przeprowadzenie na odległość. W takim przypadku uczestnicy postępowania mogą brać udział w posiedzeniu sądowym, przebywając w budynku innego sądu, i dokonywać tam czynności procesowych, a przebieg czynności procesowych transmituje się z sali sądowej sądu prowadzącego postępowanie do miejsca pobytu uczestników postępowania oraz z miejsca pobytu uczestników postępowania do sali sądowej sądu prowadzącego postępowanie.

W kontekście analizowanej problematyki wypada przede wszystkim zauważyć, że art. 151 § 2 KPC nawiązuje wprost do art. 235 § 2 KPC¹⁸. Z treści pierwszego z powołanych przepisów wynika możliwość przeprowadzenia posiedzenia jawnego za pomocą środków porozumiewania się na odległość, drugi statuuje natomiast dopuszczalność przeprowadzenia postępowania dowodowego poza siedzibą sądu orzekającego. Nie ulega kwestii, że nieodłączny i najistotniejszy element rozprawy stanowi zwykle postępowanie dowodowe. Zakres zastosowania art. 151 § 2 KPC zawiera więc niejako kon-

strukcyjnie w swej treści zakres zastosowania art. 235 § 2 KPC. Nie sposób jednak nie zauważyć, że wzajemna relacja analizowanych regulacji jest specyficzna. Podejmując bowiem decyzję o przeprowadzeniu rozprawy za pomocą środków porozumiewania się na odległość, organ sądowy musi brać pod uwagę możliwość przeprowadzenia w jej ramach również postępowania dowodowego. Decyzja w przedmiocie dopuszczenia dowodu na odległość nie wywiera natomiast bezpośredniego wpływu na sposób przeprowadzenia pozostałych czynności w toku rozprawy – innych niż wskazane czynności dowodowe.

Delegacja ustawowa zawarta w treści art. 235 § 3 KPC

Omawiając kwestie sposobów przeprowadzania dowodów w postępowaniu cywilnym, należy się również odnieść do regulacji z art. 235 § 3 KPC. Wspomniany przepis zawiera w swej treści delegację ustawową. Na jej podstawie 24.2.2010 r. Minister Sprawiedliwości wydał rozporządzenie w sprawie urządzeń i środków technicznych umożliwiających przeprowadzenie dowodu na odległość w postępowaniu cywilnym¹⁹. Określa ono rodzaje urządzeń i środków technicznych umożliwiających przeprowadzenie dowodu na odległość, korzystanie z tych urządzeń oraz sposób przechowywania, odtwarzania i kopiowania zapisów dokonanych podczas przeprowadzania dowodu na odległość (§ 1 DowOdlegR)²⁰.

Zgodnie z regulacjami powołanego rozporządzenia przeprowadzanie dowodu na odległość następuje przy zastosowaniu urządzeń technicznych analogowych lub cyfrowych umożliwiających przekaz telekomunikacyjny w rozumieniu art. 2 pkt 27a ustawy z 16.7.2004 r. – Prawo telekomunikacyjne²¹, a w szczególności urządzeń umożliwiających dwukierunkową łączność w czasie rzeczywistym, pozwalających

¹⁵ Tak: J. Misztal-Konecka, [w:] K. Piasecki (red.), Kodeks postępowania..., kom. do art. 235 KPC, Nb 31. Podobnie: A. Zalesińska, Wpływ informatyzacji na założenia konstrukcyjne procesu cywilnego, Warszawa 2016, s. 228–229.

¹⁶ Ł. Goździaszek, Zasada bezpośredniości i pisemności postępowania dowodowego w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 5 grudnia 2008 r., PME 2010, Nr 2, s. 26 i n.

¹⁷ W doktrynie podkreśla się, że art. 151 KPC ma fundamentalne znaczenie dla określenia miejsca podejmowania czynności dowodowych w toku postępowania w sprawach cywilnych. W treści tego przepisu ustawodawca reguluje bowiem miejsce podejmowania czynności przez sąd lub uczestników postępowania wobec sądu, jeżeli są one dokonywane na posiedzeniach sądowych. Por. S. Cieślak, Formalizm postępowania cywilnego, Warszawa 2008, s. 256 i n., oraz A. Klich, [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Informatyzacja..., kom. do art. 235 KPC, Nb 3, s. 181.

¹⁸ Tak też: A. Zalesińska, Wpływ informatyzacji..., s. 232.

¹⁹ Dz.U. Nr 34, poz. 185; dalej jako: DowOdlegR.

²⁰ Tak: E. Rudkowska-Ząbczyk, [w:] E. Marszałkowska-Krzes (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Legalis/el. 2016, kom. do art. 235 KPC, Nb 21. Więcej na ten temat zob. J. Misztal-Konecka, [w:] K. Piasecki (red.), Kodeks postępowania..., kom. do art. 235 KPC, Nb 34–40.

²¹ T.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1489 ze zm.; dalej jako: PrTelU.

na przesłany dźwięku lub obrazu i dźwięku pomiędzy uczestnikami czynności procesowej. Dowód na odległość może być przeprowadzony z wykorzystaniem sieci telekomunikacyjnej w rozumieniu art. 2 pkt 35 PrTelU, a w szczególności z wykorzystaniem sieci telekomunikacyjnej eksploatowanej przez sąd. Należy mieć przy tym na względzie, że wymienione urządzenia powinny gwarantować integralność przekazu telekomunikacyjnego. Jeśli natomiast przedmiotowy przekaz wymaga poufności, należy zastosować środki lub rozwiązania techniczne zapewniające dostęp do zrozumiałej formy zabezpieczonego przekazu tylko osobom uprawnionym (§ 2 DowOdlegR). Dodatkowo rozporządzenie wskazuje na zasady prowadzenia wykazów oraz korzystania z wymienionych urządzeń, łącznie z zasadami prowadzenia specjalnych harmonogramów ich dostępności (por. § 3 i 4 DowOdlegR). Z przeprowadzeniem dowodu na odległość łączy się także konieczność utrwalenia przebiegu tej czynności oraz przechowywania, odtwarzania i kopiowania sporządzonych zapisów. Powołane rozporządzenie określa zatem również minimalne wymogi w przedmiotowym zakresie (*vide* § 5–9 DowOdlegR)²².

Dopuszczalność przeprowadzenia dowodu za pomocą środków porozumiewania się na odległość a zasada bezpośredniości – podsumowanie

Postęp techniczny stanowi niewątpliwie istotne podwaliny procesu informatyzacji postępowania cywilnego. W analizowanym aspekcie jego pierwsze relewantne refleksy widoczne były z momentem wprowadzenia do procedury cywilnej rozwiązań technologicznych umożliwiających generowanie protokołu elektronicznego. Omawiane nowelizacje przepisów postępowania cywilnego stawiają natomiast kolejne kroki w kierunku unowocześnienia prawa procesowego cywilnego, wprowadzając możliwość przeprowadzania posiedzeń jawnych i dowodów za pomocą środków porozumiewania się na odległość. Nie ulega przy tym w zasadzie wątpliwości, iż realizacja wymienionych konstrukcji będzie dopuszczalna w oparciu o infrastrukturę techniczną wykorzystywaną do sporządzania elektronicznego zapisu posiedzenia sądowego²³.

W analizowanym kontekście w konkluzji wypada odnieść się do kwestii realizacji zasady bezpośredniości na gruncie dopuszczalności przeprowadzenia dowodu na odległość. W doktrynie wskazuje się, że przeprowadzanie środków dowodowych z wykorzystaniem instrumentów komunikowania się na odległość należy postrzegać jako przejaw zasady bezpośredniości, a nie wyjątek od niej²⁴.

Jak już wcześniej wspomniano, omawiana reguła opiera się na założeniu, że tylko bezpośrednie i osobiste zetknięcie

się sądu orzekającego ze stronami, świadkami, biegłymi oraz dowodami rzeczowymi zapewnia możliwość poczynienia odpowiednich spostrzeżeń, relewantnych z punktu widzenia oceny wiarygodności oraz mocy dowodów²⁵. Zdaniem *A. Kościółek* w nawiązaniu do analizowanej problematyki przedmiotową zasadę należy rozpatrywać na dwóch płaszczyznach: w odniesieniu do miejsca przeprowadzenia dowodu i w nawiązaniu do sposobu jego przeprowadzenia. Jeśli chodzi o pierwszy z wymienionych aspektów, to w sytuacji, gdy postępowanie dowodowe jest przeprowadzane tradycyjną metodą, zarówno w przypadku przeprowadzania czynności dowodowych w siedzibie sądu orzekającego, jak i poza nią, organ prowadzący postępowanie oraz źródło dowodu znajdują się w bezpośredniej odległości (np. na tej samej sali sądowej, w tym samym miejscu poza budynkiem sądu). Natomiast w sytuacji, gdy postępowanie dowodowe jest przeprowadzane przy wykorzystaniu urządzeń technicznych umożliwiających dokonanie takich czynności na odległość, dochodzi do rozdzielenia miejsca przeprowadzenia dowodu między siedzibę sądu, w której znajduje się przeprowadzający ten dowód skład orzekający, a siedzibę sądu, w której znajduje się źródło dowodu. Odnosząc się z kolei do drugiego w wymienionych komponentów zasady bezpośredniości, wypada odnotować, że – identycznie jak w przypadku standardowej procedury przeprowadzania dowodów – samo przeprowadzenie dowodu na odległość należy niezmiennie do sądu prowadzącego dane postępowanie.

Mając na uwadze powyższe, *A. Kościółek* zasadnie proponuje, by na nowo zdefiniować kategorię bezpośredniości w postępowaniu dowodowym. „Pojęcie to nadal należy wiązać z wymogiem przeprowadzenia czynności bezpośrednio przez sąd orzekający. Wymóg ten jest nadal tożsamy z bezpośrednim kontaktem między sądem orzekającym a źródłem dowodu. Jednak w kontekście nowoczesnych rozwiązań technologicznych wspomniany kontakt bezpośredni nie jest już uzależniony od fizycznej bliskości kontaktujących się pod-

²² Por. *T. Demendecki*, [w:] *A. Jakubecki* (red.), Komentarz aktualizowany do Kodeksu postępowania cywilnego, Lex/el. 2016, kom. do art. 235 KPC; *A. Zalesińska*, Wpływ informatyzacji..., s. 229–230. Zob. też: *A. Kościółek*, Elektroniczne czynności..., s. 304 i n.; *K. Gajda-Roszczyńska*, [w:] *Ł. Błaszczak, K. Markiewicz* (red.), Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych, Warszawa 2015, s. 355–356.

²³ W tym kontekście por. też *A. Klich*, Możliwości wykorzystania protokołu elektronicznego i środków komunikacji na odległość na potrzeby postępowania dowodowego w sprawach cywilnych, [w:] *K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek* (red.), Informatyzacja postępowania cywilnego. Teoria i praktyka, Warszawa 2016, s. 89, oraz *A. Klich*, [w:] *J. Gołaczyński, D. Szostek* (red.), Informatyzacja..., kom. do art. 235 KPC, Nb 10, s. 186–187.

²⁴ Tak: *A. Klich*, [w:] *J. Gołaczyński, D. Szostek* (red.), Informatyzacja..., kom. do art. 235 KPC, Nb 10, s. 186–187. Podobnie: *A. Kościółek*, Elektroniczne czynności..., s. 300–303; *K. Gajda-Roszczyńska*, [w:] *Ł. Błaszczak, K. Markiewicz* (red.), Dowody..., s. 354; *A. Zalesińska*, Wpływ informatyzacji..., s. 97.

²⁵ Zob. *A. Kościółek*, Elektroniczne czynności..., s. 302. Por. też doktrynę i orzecznictwo powołane w odniesieniu do wcześniejszych rozważań w przedmiotowym zakresie.

miotów, lecz wynika również z rozwiązań zapewniających zachowanie bieżącego kontaktu, niezależnie od odległości. Dlatego też charakterystyczna dla przeprowadzanych tradycyjnie czynności dowodowych jedność miejsca pobytu sądu orzekającego oraz źródła dowodu nie ma znaczenia dla zachowania założeń zasady bezpośredniości w przypadku czynności przeprowadzanych na odległość. Czynności dowodowe na odległość, realizujące zasadę bezpośredniości, należy uznać za elektroniczną alternatywę dla tradycyjnie bezpośrednich czynności dowodowych²⁶. W takiej sytuacji sąd orzekający zapoznaje się bowiem bezpośrednio z materiałem dowodowym²⁷, oddziałuje w trybie rzeczywistym na przebieg postępowania dowodowego i może na bieżąco dokonywać weryfikacji i oceny materiału dowodowego – identycznie jak w przypadku, w którym postępowanie dowodowe odbywa się w budynku sądu prowadzącego postępowanie²⁸. Według A. Klich w razie przeprowadzenia dowodu na odległość osobisty kontakt sądu ze środkiem dowodowym jest umożliwiony przez rzeczywisty przekaz zapewniony przez sprzęt do nagrywania dźwięku lub obrazu i dźwięku. Mamy wówczas do czynienia z tzw. właściwością odmiejscowioną sądu orzekającego²⁹. Jak podkreśla w tym kontekście z kolei A. Zalesińska, „w trakcie takiego przesłuchania następuje poznawanie postaw drugiej strony oraz wzajemna wymiana informacji. Ten mechanizm sprzężenia zwrotnego daje przesłuchującemu szansę uzgodnienia podstawowych pojęć i treści przekazywanych (w przypadku biegłych) oraz zadawanie kontrolnych i uzupełniających pytań (w przypadku świadków)”³⁰. Analizowana forma przeprowadzenia postępowania dowodowego daje zatem sądowi możliwość bezpośredniego poczynienia własnych spostrzeżeń, które stają się niezwykle istotne na etapie oceny wiarygodności i znaczenia poszczególnych środków dowodowych³¹.

Konstatując, wypada więc stwierdzić, że czynności dowodowe na odległość pozwalają na zachowanie przez organ prowadzący postępowanie osobistej, a tym samym pełnej i kompleksowej oceny materiału dowodowego. Nadają one zatem nową jakość zasadzie bezpośredniości³². W doktrynie podkreśla się, że przedmiotowa reguła została przeorientowana pod wpływem informatyzacji postępowania cywilnego, co polega na tworzeniu nowych – alternatywnych – jej form³³. Należy mieć przy tym na względzie, iż możliwości alternatywnej realizacji zasady bezpośredniości ewoluowały wraz z wdrażaniem nowoczesnych technologii i ich wykorzystaniem przez wymiar sprawiedliwości³⁴. Dynamiczny rozwój w przedmiotowym zakresie stanowi bowiem alternatywę dla dotychczasowych rozwiązań legislacyjnych i umożliwia pełną realizację analizowanej reguły³⁵.

Ostatecznie wydaje się, że upowszechnienie się w praktyce sądowej czynności dowodowych na odległość powinno wpływać na wzmocnienie zasady bezpośredniości³⁶. Wykorzystanie takich form sprzyja bowiem z pewnością w dużo

większym stopniu rzetelności postępowania niż przeprowadzenie dowodów w drodze pomocy sądowej³⁷. Należy mieć na względzie, że każde powtórzenie wiadomości – w tym przekazanie sądowi orzekającemu informacji dotyczących czynności dowodowej przeprowadzonej przez sąd wezwany lub sędziego wyznaczonego – grozi jej zniekształceniem³⁸. Dodatkowo warto podkreślić, że w przypadku skorzystania z instytucji pomocy sądowej sąd orzekający bazuje na materiale dowodowym poddanym uprzednio subiektywnej ocenie sądu wezwanego. Z oczywistych względów przedmiotowe zjawisko jest w swej istocie wysoce niepożądane³⁹. Omawiany sposób przeprowadzania postępowania dowodowego z osobowych źródeł dowodowych generuje ponadto niewątpliwie oszczędności zarówno po stronie wymiaru sprawiedliwości, jak i osób przesłuchiwanym, które dzięki jego użyciu zostają zwolnione z obowiązku osobistego stawiennictwa w budynku sądu wzywającego. Wystarczające okazuje się bowiem udanie się do sądu wezwanego znajdującego się w bliskiej odległości od ich miejsca zamieszkania⁴⁰. W konsekwencji skutkuje to

²⁶ Tak: A. Kościółek, *Elektroniczne czynności...*, s. 302–303. W tym kontekście por. też: S. Cieślak, *Forma czynności w procesie cywilnym – stan obecny i perspektywy rozwoju*, [w:] K. Markiewicz, A. Torbus (red.), *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, Warszawa 2014, s. 158; A. Klich, *Możliwości wykorzystania...*, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja...*, s. 94; A. Klich, [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja...*, kom. do art. 235 KPC, Nb 10, s. 186.

²⁷ Por. A. Klich, [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja...*, kom. do art. 235 KPC, Nb 10, s. 186–187.

²⁸ W nieco innym ujęciu zob. także Ł. Goździaszek, *Zasada bezpośredniości...*, s. 29, oraz A. Klich, *Możliwości wykorzystania...*, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja...*, s. 94.

²⁹ Więcej zob. A. Klich, *Możliwości wykorzystania...*, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja...*, s. 94.

³⁰ Tak: A. Zalesińska, *Wpływ informatyzacji...*, s. 97; Podobnie: A. Zalesińska, *Przesłuchanie na odległość w Polsce – postulaty de lege lata i de lege ferenda na tle konstrukcji prawnych przyjętych w innych krajach*, E-Biuletyn CBKE 2007, Nr 2, www.cbke.prawo.uni.wroc.pl (dostęp z 19.7.2016 r.).

³¹ Tak: A. Zalesińska, *Wpływ informatyzacji...*, s. 228–229. Por. też J. Turek, *Czynności dowodowe sądu w procesie cywilnym*, Warszawa 2011, s. 84 i n.

³² Tak: A. Kościółek, *Elektroniczne czynności...*, s. 303. Por. także: A. Klich, *Możliwości wykorzystania...*, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja...*, s. 94.

³³ A. Klich, [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja...*, kom. do art. 235 KPC, Nb 10, s. 186.

³⁴ Por. A. Klich, [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja...*, kom. do art. 235 KPC, Nb 10, s. 186–187.

³⁵ Tak: A. Zalesińska, *Wpływ informatyzacji...*, s. 97.

³⁶ A. Zalesińska, *Przesłuchanie...*; A. Zalesińska, *Wpływ informatyzacji...*, s. 228; Ł. Goździaszek, *Zasada bezpośredniości...*, s. 28, 29; A. Kościółek, *Informatyzacja czynności...*, s. 255; A. Kościółek, *Elektroniczne czynności...*, s. 303–304; K. Markiewicz, *Informatyzacja...*, [w:] K. Markiewicz, A. Torbus (red.), *Postępowanie...*, s. 406.

³⁷ Tak: K. Markiewicz, *Informatyzacja...*, [w:] K. Markiewicz, A. Torbus (red.), *Postępowanie...*, s. 406. Podobnie: A. Kościółek, *Elektroniczne czynności...*, s. 303–304.

³⁸ Tak: A. Zalesińska, *Przesłuchanie...*

³⁹ Por. A. Zalesińska, *Przesłuchanie...*

⁴⁰ Tak: A. Zalesińska, *Wpływ informatyzacji...*, s. 229. Por. też: M. Muliński, M. Krakowiak, *Przesłuchanie świadka...*, s. 73; D. Sielicki, *Zastosowanie Internetu...*; A. Zalesińska, *Przesłuchanie...*; A. Klich, *Możliwości wykorzystania...*, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja...*, s. 90, 93.

przyspieszeniem, a także zwiększeniem sprawności i efektywności postępowania, przeciwdziałając jego przewlekaniu⁴¹. Co więcej, buduje to również pożądane zaufanie do wymiaru sprawiedliwości⁴². Ostatecznie wydaje się, że użycie analizowanej konstrukcji powinno prowadzić do niwelowania barier powodujących ewentualne wykluczenie prawne osób, które z powodu stanu zdrowia, stopnia niepełnosprawności czy też ze względu na barierę finansową są pozbawione możliwości osobistego stawiennictwa w sądzie, przed którym odbywa się postępowanie dowodowe⁴³.

W uzupełnieniu powyższego wypada zgodzić się ze stanowiskiem A. Klich, która wskazuje, iż *de lege ferenda* zasadne się wydaje wprowadzenie na grunt prawa procesowego cywilnego konstrukcji analogicznej do aktualnego wniosku strony o rozpoznanie sprawy pod jej nieobecność, której istotą byłaby możliwość udziału strony w posiedzeniu sądu przy użyciu urządzeń rejestrujących dźwięk albo obraz i dźwięk. Ograniczenie w przedmiotowym zakresie mogłaby wprowadzić sytuacja, w której dany sąd nie zostałby wyposażony w adekwatne urządzenia techniczne, umożliwiające swobodne przeprowadzenie dowodu na odległość. Mając jednak na względzie zaawansowany stopień wdrażania protokołu elektronicznego, a tym samym stopniowe wyposażanie

sądów powszechnych w sprzęt umożliwiający rejestrowanie przebiegu posiedzenia za pomocą narzędzi teleinformatycznych, nie wydaje się, jakoby mogło to stanowić istotną barierę w odniesieniu do popularyzacji konstrukcji dopuszczających przeprowadzenie rozprawy odmiejscowionej i dowodu na odległość⁴⁴. Przyjęcie proponowanego rozwiązania mogłoby natomiast zwrócić uwagę organów procesowych na możliwość wykorzystania sprzętu umożliwiającego utrwalenie w formie elektronicznej zapisu przebiegu posiedzenia do przeprowadzenia dowodów na odległość⁴⁵, prowadząc w konsekwencji do popularyzacji i upowszechnienia przedmiotowej instytucji⁴⁶.

⁴¹ Podobnie A. Klich, *Możliwości wykorzystania...*, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja...*, s. 90, 93. Por. też M. Muliński, M. Krakowiak, *Przesłuchanie świadka...*, s. 73; D. Sielicki, *Zastosowanie Internetu...*; A. Zalesińska, *Przesłuchanie...*

⁴² D. Sielicki, *Zastosowanie Internetu...*; A. Zalesińska, *Przesłuchanie...*

⁴³ Por. A. Klich, [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja...*, kom. do art. 235 KPC, Nb 10, s. 186. Szerzej zob. A. Klich, *Możliwości wykorzystania...*, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja...*, s. 89–90.

⁴⁴ Por. A. Klich, [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja...*, kom. do art. 235 KPC, Nb 10, s. 186–187.

⁴⁵ Tak: A. Klich, *Możliwości wykorzystania...*, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja...*, s. 89.

⁴⁶ W tym kontekście por. też D. Sielicki, *Zastosowanie Internetu...*, oraz A. Kościółek, *Informatyzacja czynności...*, s. 265–266.

Słowa kluczowe: zasada bezpośredniości, dowód na odległość, pomoc sądowa.

Taking evidence by using means of distance communication under the Article 235 § 2 CCP in relation to the directness principle – remarks in the light of the CCP amendment of 10 July 2015 – part 2

This paper constitutes an attempt to present comprehensive interpretation of the Article 235 of the Polish Code of Civil Procedure (CCP) in the light of the directness principle and by taking into account, in particular, modifications introduced by the Act of 10 July 2015 on Amending the Civil Code, Code of Civil Procedure and certain other acts (Dz.U. [Journal of Laws] item 1311), which entered into force on 8 September 2016. The paper has been divided into two parts. Preliminary remarks of the first part of the paper present the outcomes of the directness principle application in the course of civil proceedings, as stipulated in the Article 235 § 1 CCP in principio. Further, the paper discusses premises for taking evidence by the delegated judge or requested court pursuant to the Article 235 § 1 CCP as an exception to the said principle. Subsequently, the author comments taking evidence by using means of distance communication as provided for in the Article 235 § 2 CCP – both in the wording before and after the provisions of the abovementioned amendment entered into force. It is worth mentioning that by said amendment the Legislator deleted the second sentence of the Article 235 § 2 CCP, by which the adjudicating court was obliged to take this evidence in the presence of requested court or registrar of this court. In the author's opinion this modification should be considered as a positive change. Same positive opinion should be given to the institution of taking evidence remotely. In the second part of the paper the author describes relations between admissibility of taking evidence by delegated judge or requested court (Article 235 § 1 CCP) and taking evidence remotely (Article 235 § 2 CCP) as well as between taking evidence outside the courthouse (Article 235 § 2 CCP) and conducting a remote hearing (Article 151 § 2 CCP). The paper also discusses the statutory delegation of power laid down in the Article 235 § 3 CCP. The performed analysis leads to the conclusion that taking evidence by using means of distance communication actually strengthens the execution of the directness principle in the civil procedure.

Key words: directness principle, remotely taken evidence, judicial assistance.